

<https://coth.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Comparative Theology

E-ISSN: 2322-3421

Document Type: Research Paper

Vol. 13, Issue 1, No.27, Spring & Summer 2022 pp 9-12

Receive: 16/11/2020 Accepted: 07/05/2022

Analyzing the Discourse of the Shiite Clergy in the Face of the Corona Crisis

Hassan Bashir*

Professor, Department of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
bashir@isu.ac.ir

Mohammad Asghari

PhD Student of Cultural Policy, Department of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
m.asghari.1994@gmail.com

Javad Sabouri Kazaj

M.A Student of Culture and Communication, Department of Islamic Studies Culture and Communication, Imam Sadiq University, Tehran, Iran
javadsabouri@yahoo.com

Extended abstract

Religion has a prominent place and role in Iran. During the pandemic of Corona, the institution of religion has been considered and some issues related to the encounter of this institution and the spread of Corona disease in cyberspace, such as closing or not closing religious places and holding or not holding religious rituals, have been challenged and taken into account. Regarding the institution of religion associated with the problem of the spread of Corona disease, the discovery of the relationship between the two issues of "health and science" and "religion" from the perspective of Shiite religious scholars and authorities is important. The "interdisciplinary nature" of this article was considered based on two aspects: 1) The issue of Corona was a comprehensive issue that could be studied using an interdisciplinary approach and regarded from a communication and cultural perspective as it fell in the health category and 2) The theoretical framework of this research was based on the theory of "Coordinated Management of Meaning (CMM)", which was one of the theories in the field of intercultural communication that was related to the interdisciplinary field.

This article sought to discover the discourse of the religious scholars studying the Shiite world related to the Iranian society with regard to the issue of Corona. These Shiite religious scholars and authorities, who were studied in this research, were as follows: Ayatollah Seyyed Ali Hosseini Sistani, Ayatollah Nasser Makarem Shirazi, Ayatollah Abdullah Javadi Amoli, Ayatollah Hussein Vahid Khorasani, Ayatollah Hossein,

*Corresponding author

Bashir, H., Asghari, M., Sabouri Kazaj, J. (2022). Analyzing the discourse of the Shiite Clergy in the Face of the Corona Crisis. *Comparative Theology*, 13(27),33 -60.

2322-3421 / © 2022

This is an open access article under the BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/coth.2022.125989.1494>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20089651.1401.13.27.2.7>

Ayatollah Nouri Hamedani, Ayatollah Musa Shobiri Zanjani, and Ayatollah Mohammad Ishaq Fayyaz. In the maatt im,, a mmmrr tt ive viwwff tee rll igisss cclll rr’’ iiiii tssss wss rrr eeed ddd it wss tridd to ii ccvvtششthe significance of their positions.

This research was based on a qualitative method. The data collection was based on citing the Internet sites. A Practical Discourse Analysis Method (PDAM) was utilized for analyzing the data and discovering the discourse and extra discourse signs. The analysis unit included parts of the lectures related to and writings on the subject of this research, which were based on theoretical saturation and were available on the Internet. The reviews were done for the period of 2020/02/19-2020/08/20.

The discourse and meta-discourse of the Shiite religious scholars and authorities on the issue of Corona were discovered separately and in detail through PDAM. A summary of the analyzed discourses was considered in the two levels of Coordinated Management of Meaning (CMM) and the discourse related to it. Although all the three interpretive, critical, and applied approaches were regarded by these discourses, the interpretive and applied approaches were mostly emphasized. These were the two approaches that Shiite religious scholars and authorities had taken into account for resolving the Corona crisis. it was based on an interpretation through application of dynamic jurisprudence for interpretation of social situations and making appropriate decisions that were even contrary to the religious obligations. In this context, they interpreted and explained the relationship between prayer and healing. They did not consider health as the final solution to problems and considered prayer and recourse as complementary solutions and linked treatment and health with prayer and recourse. The following table summarizes the mentioned interpretive and applied approaches:

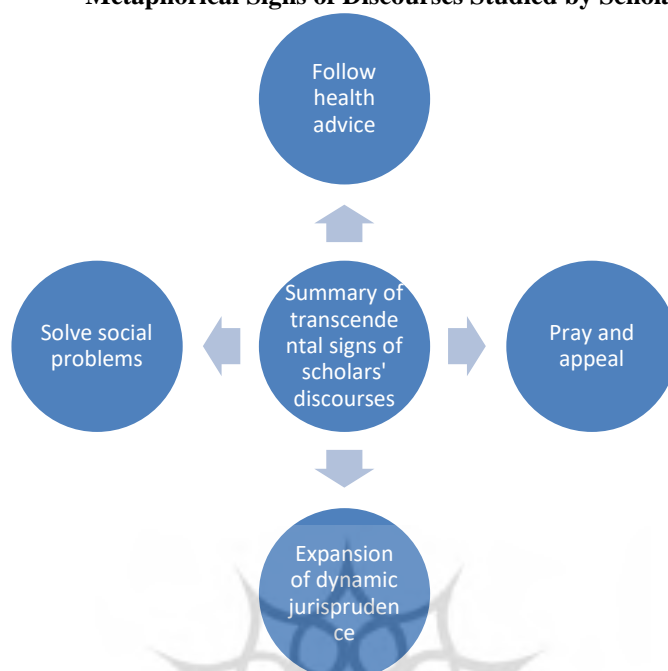
A detailed summary of meta-discourse signs relevant to the discourses studied by Shiite scholars

Religious scholars	Metaphorical Signs			
	Interpretive approach		Applied approach	
	Praying and appealing	Expansion of dynamic jurisprudence	Solving social problems	Following health recommendations
Ayatollah Seyyed Ali Hosseini Sistani	Spirituality and prayer	Dynamic jurisprudence	Social problems	Obedience to officials
Ayatollah Nasser Makarem Shirazi	Prayer, spirituality, spirituality	Dynamic jurisprudence	Public mobilization, social problems, awakening of humanity	Sanitation and Health
Ayatollah Abdullah Javadi Amoli	God and prayer	Futurism and civilization	Attention to humanity	Health and safety
Ayatollah Hussein Vahid Khorasani	Divine test, divine wisdom, and pray	-	Elders of religion and attention to issues	Health professionals
Ayatollah Hossein Nouri Hamedani	-	-	Prayer, recourse, repentance	Experts
Ayatollah Musa Shabbiri Zanjani	Prayer and recourse	Dynamic jurisprudence and the closure of rituals	Social problems and loss of life	Health
Ayatollah Mohammad Ishaq Fayyaz	-	Dynamic jurisprudence and necessity	-	Adherence to and coordination with domestic and global health

After discovering the discourse of the Shiite religious scholars and authorities on the issue of Corona, which was done independently and by summarizing their meta-discourse signs that expressed the macro views of

these scholars to solve the Corona crisis, 4 comprehensive discourses were discovered as follows: 1) Taking health advice; 2) Praying and appealing; 3) Expanding dynamic jurisprudence; and 4) Solving social problems

Metaphorical Signs of Discourses Studied by Scholars

The innovation of this research was paying attention to the role of religion in the issue of Corona disease. By analyzing the discourse of Shiite religious scholars and authorities, it was possible to take a more accurate and realistic look at their positions in relation to the issue of Corona and clarify the relationship between the institution of religion and such issues as the Corona crisis.

Keywords: Shiite clergy, Corona, discourse, Practical Discourse Analysis Method (PDAM), Coordinated Management of Meaning (CMM)

References

- The Quran
- Bashir, hassan (1395). Discourse diplomacy: Interaction of politics, culture and communication. Tehran. Imam Sadiq University Press.
- Bashir, hassan (1395). Application of discourse analysis in understanding religious sources. Tehran. Islamic Culture Publishing Office.
- Sojoudi, farzan (1387). Practical Semiotics. Tehran. Publication of science.
- Soltani, ali asghar (1381). The power of discourse and language. Tehran. Ney Publication.
- William B. gudykunst (1396). Theorizing about intercultural communication (vol.1). translated by: hassan bashir & colleagues. Tehran. Imam Sadiq University Press.
- Mohammadpour, ahmad (1397). Anti-method: Philosophical contexts and practical procedures in qualitative methodology. Tehran. Logos Publication.
- Jorgensen, Marianne & Phillips, Louise (1389). Theory and method in discourse analysis. translated by: Hadi jalili. Tehran. Ney Publication.
- Diolafova, Jean (1390). Madame Diolafova's travelogue. translated by: Homayoun Farhvashi. Tehran: Book World.
- enayat, enayat (1362). Political Thought in Contemporary Islam. translated by: Bahauddin Khorramshahi. Tehran: Kharazmi.

- Hakim, Monzer (1399). Our society in the thought and works of the martyr Seyyed Mohammad Baqir Sadr. First Edition. translated by: Masoud Fekri. Tehran: Soroush Publications.
- Bashir, mohsen & amin, mohsen (1398). Analysis of Hassan Rouhani and Donald Trump's speeches at the UN General Assembly. Strategic Policy Research. Spring 1398. Number 28. 207- 238.
- Ernesto Laclau (1377). Discourse. translated by: hosein ali nozari. Journal of Discourse.
- (25/12/1398). «Message of Grand Ayatollah Javadi Amoli on the occasion of the arrival of mid-Sha'ban(1441)» . Esraa information base site (information base of Ayatollah Javadi Amoli's office): <http://javadi.esra.ir/>
- (04/12/1398). «Recommendations of Grand Ayatollah Makarem Shirazi to combat the Corona virus» . Information base of the office of Grand Ayatollah Makarem Shirazi: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=7&lid=0&mid=419345&CatID=-2>
- (13/12/1398). «The message of Grand Ayatollah Makarem Shirazi about the recent illness». Information base of the office of Grand Ayatollah Makarem Shirazi: <https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=4&lid=0&mid=419377&CatID=30452>
- (08/01/1399). «Message from the supreme authority of Grand Ayatollah Nouri Hamedani on the occasion of the arrival of the month of Sha'ban and tips on the infamous Corona virus» . Information base of the office of Grand Ayatollah Nouri Hamedani: <https://noorihamedani.ir/post/view?id=9764>
- (10/12/1398). «His message follows the outbreak of coronary heart disease» . Information base of the office of Grand Ayatollah Nouri Hamedani: <http://www.pana.ir/news/1027609>
- (12/12/1398). «Ayatollah Shobiri Zanjani's answers to some religious questions about Corona» . Pana News Agency: <http://www.pana.ir/news/1027609>
- (30/11/1398). «Two people died due to coronary heart disease in Qom» . fars News Agency: <https://www.farsnews.ir/news/13981130001098/>
- (10/01/1399). « Recommendations of Ayatollah Vahid Khorasani to get rid of Corona» . mashregh News Agency: <https://www.mashreghnews.ir/news/1056321/>
- (20/12/1398). « Recommendations of his office in the holy city of Qom about the disease (corona)» . The official website of the esteemed reference office of Mr. Seyyed Ali Hosseini Sistani: <https://www.sistani.org/persian/archive/26387/>
- (01/01/1399). « Important recommendations of Ayatollah Fayyaz regarding the fight against coronavirus» . Shafaqna website (International Shiite News Cooperation Database): <https://fa.shafaqna.com/news/910378/>
- (27/01/1399). « Fasting in coronary conditions; Fatwa of Ayatollah Fayyaz: It is not permissible to break the fast just because of some general advice and without realizing the fear of getting corona» . Shafaqna website (International Shiite News Cooperation website): <https://fa.shafaqna.com/news/910378/>
- (02/06/1399). « Proceedings of the Imam Khomeini Conference and the Realm of Religion "Human Dignity" (Vol. 13): Interviews and Scientific Roundtables» . Imam Khomeini Portal Website: <http://en.imam-khomeini.ir/>

الهیات تطبیقی

نوع مقاله: پژوهشی

سال سیزدهم، شماره بیست و هفتم، بهار و تابستان ۱۴۰۱

ص ۶۰-۳۳

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۸/۲۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۲/۱۷

تحلیل گفتمان روحانیت شیعه در مواجهه با بحران کرونا

حسن بشیر، استاد دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

drhbashir100@gmail.com

محمد اصغری، دانشجوی دکتری سیاستگذاری فرهنگی، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق (ع)،

تهران، ایران

m.asghari.1994@gmail.com

جواد صبوری کرج، دانشجوی کارشناسی ارشد فرهنگ و ارتباطات، دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام

صادق (ع)، تهران، ایران

javadsabouri@yahoo.com

چکیده

فراگیری بیماری کرونا بحران بزرگ جهانی است که کلیه نقاط جهان را درگیر خود کرده است. در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز درخصوص این بیماری چالش‌هایی درباره برخورد نهاد دین با این مسئله به وجود آمده است. در مقاله حاضر، ضمن به‌کارگیری روش تحلیل گفتمان تلاش شد نظر مراجع دینی شیعی در این رابطه بررسی شود و گفتمان آنان در چارچوب نظریه مدیریت هماهنگ، معنا و نظریه گفتمان تحلیل شود. مراجع دینی مطالعه شده عبارت‌اند از: آیت‌الله حسینی سیستانی، آیت‌الله مکارم شیرازی، آیت‌الله جوادی آملی، آیت‌الله وحید خراسانی، آیت‌الله نوری همدانی، آیت‌الله شبیری زنجانی و آیت‌الله فیاض. تحلیل گفتمان‌های مزبور بیان‌کننده چهار دال فراگفتمانی فراگیر در گفتمان علمای مطالعه شده است که نشان‌دهنده نگاه کلان علمای مزبور به حل بحران کرونا است که عبارت‌اند از: ۱- عمل به توصیه‌های بهداشتی؛ ۲- دعا و توسل کردن؛ ۳- گسترش فقه پویا و ۴- حل مشکلات اجتماعی.

واژه‌های کلیدی:

روحانیت شیعه، کرونا، گفتمان، تحلیل گفتمان پدام، مدیریت هماهنگ معنا

مسئول مکاتبات

بشیر، حسن، اصغری، محمد، صبوری کرج، جواد. (۱۴۰۱). تحلیل گفتمان روحانیت شیعه در مواجهه با بحران کرونا. *الهیات تطبیقی*. ۱۳ (۲۷)، ۶۰-۳۳

2322-3421 / © 2022

This is an open access article under the BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/coth.2022.125989.1494>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20089651.1401.13.27.2.7>

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه و بیان مسئله

کشور ایران، کشور دینی است که دین در آن نقش و اهمیت زیادی دارد. همچنین، حاکمیت ایران، دینی است و با رویکرد غالب اسلام سیاسی (نگاه سیاسی امام خمینی(ره) به دنبال تحقق اسلام در ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی است؛ این موضوع ورود دین به عرصه‌های مختلف را فراهم کرده و به تعبیر دیگر، این نگاه در پی اسلامی‌سازی بوده است. علاوه بر جنبه‌های سیاسی مربوط به حاکمیت دین، دین در فرهنگ مردم ایران نیز نفوذ زیادی دارد و مردم مناسک و آداب و رسوم دینی را همچنان با قوت بسیاری پیگیری می‌کنند.

با توجه به نقش برجسته و اهمیت زیاد دین در جامعه ایران، چالش‌ها و مسائل مختلف پیشروی جامعه اغلب در نسبت با دین سنجیده می‌شوند و نهاد دین همواره نقش برجسته‌ای در پاسخگویی به مسائل و مشکلات جامعه ایرانی دارد؛ برای مثال، نظر دین نسبت به یک چالش و مسئله چیست؟ یا آیا دین قدرت پاسخگویی به این چالش و مسئله را دارد؟

فراگیری بیماری کرونا تغییراتی در نظم موجود جهانی ایجاد می‌کند و مهم‌ترین اتفاق معاصر است که کل جهان را درگیر خود کرده است. فراگیری بیماری کرونا در جهان موجب توقف و گاهی نیمه‌تعطیلی کارخانه‌ها، دانشگاه‌ها و مدارس، ادارات، سازمان‌ها و بازارها شد. بسته شدن یا نشدن اماکن دینی یکی از موضوعات چالشی در ایام کرونا بوده است. این موضوع به شدت در فضای رسانه‌ای خارج و داخل کشور بازتاب داشته است و یک مسئله جدی مرتبط با نهاد دین مطرح شد.

شیوع بیماری کرونا در کشور ایران، در تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ با فوت دو نفر از شهر قم آغاز شد (خبرگزاری فارس، ۱۳۹۸).^۱ شهر قم، شهری مذهبی است که از مهم‌ترین مراکز مرجع برای جهان تشیع و اسلام محسوب می‌شود. شیوع این بیماری از این شهر مذهبی توجه‌ها را به سمت و سوی نهاد دین و این شهر مذهبی سوق داد. به عبارت دیگر، اولین نشانه‌های این بیماری در کشور ایران، در شهر قم بود و از این نظر با حساسیت و توجه مردم همراه شد. در واقع شهر قم و نهاد دین، سریع‌تر با مسئله کرونا روبه‌رو شد.

نهاد دین و علمای دینی در روبه‌رو شدن با بیماری کرونا موضع‌گیری‌های مختلفی داشتند. نگاه علمای دینی نسبت به بسته شدن اماکن مذهبی، برگزاری مراسم‌های مذهبی، رعایت موازین بهداشتی و اعمال و رفتار دینی در دوران کرونایی به دلیل جایگاه نهاد دین در کشور و پاسخگویی به مسائل اهمیت و نقش زیادی دارد. مسائلی از قبیل تعطیلی اماکن مذهبی و برگزار شدن یا نشدن برخی مناسک دینی چالش‌هایی را در فضای رسانه‌ای کشور ایجاد کرده است. رعایت کامل اصول بهداشتی و نیز انجام اعمال و مناسک دینی موجب ایجاد تصویری مبنی بر دوگان دین و اصول بهداشتی در اذهان مردم شد. دوگانی که در این فضای ایجاد شده با هم در تضادند و سعی بر حذف یکدیگر دارند. از این نظر در این مقاله، کشف رابطه این دو مؤلفه (دین و اصول بهداشتی) از منظر علمای شیعه اهمیت دارد.

در انتها این مقاله به دنبال شناسایی نظرات و مواضع علمای دینی جهان تشیع مرتبط با جامعه

(دیولافوا، ۱۳۹۰: ۱۵۲).

دوران پهلوی اوج حضور اینگونه فعالیت‌ها به‌ویژه به رهبری امام خمینی (ره) بود. پس از انقلاب اسلامی نیز این حضور و فعالیت بخشی عمده‌ای از ساختار نظام شد.

یکی از سؤال‌های مهم در این رابطه، کم‌وکیف و چگونگی همکاری مراجع دینی شیعی با دولت‌ها است؛ برای مثال، مراجع مزبور از سال ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷ با وجود اینکه حکومت پهلوی را فاقد مشروعیت می‌دانستند، در میان روحانیان و علما، چهار رویکرد مختلف (حمایت مصلحت‌اندیشانه، مبارزه منفی، مبارزه غیر انقلابی و مبارزه انقلابی)، در زمینه نحوه تعامل با حکومت مطرح بوده است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، اگر چه شیوه تعامل مراجع دینی با نظام اسلامی تا اندازه متفاوت بود، گفتمان غالب بر کلیه آنان از ویژگی‌های «تعامل مثبت»، «همکاری مؤثر»، «تبلیغ مناسب» و «ایمان عملی» برخوردار بود.

بحران کرونا موضوع چگونگی نگاه مرجعیت دینی به این مسئله و مهم‌تر از آن، چگونگی تعامل با دولت را به شکل جدی مطرح کرد. این بحران، همه‌جانبه بود؛ بنابراین، چگونگی برخورد مرجعیت دینی با آن بیان‌کننده تداوم داشتن یا نداشتن ویژگی‌هایی است که در گفتمان مسلط یادشده مطرح شده است.

در فرایند تحولات مربوط به این بحران و با توجه به تحلیل‌های انجام‌گرفته در اینجا، نشان داده می‌شود نه‌تنها ویژگی‌هایی که در دهه‌های آغازین انقلاب در رابط با گفتمان مدنظر حاکم بود، همچنان با قوت و قدرت ادامه دارد، فراتر از آن، چگونگی در نظر گرفتن مسئله به‌عنوان «مسئله ضروری»، «تبعیت الزامی»،

ایرانی است. در این بین، نگاه مقایسه‌ای بین مواضع علمای دین و کشف معانی پشت این مواضع برای ما اهمیت دارد.

تحول گفتمان روحانیت شیعی

قبل از ورود به مباحث نظری گفتمان و نظریه مدیریت هماهنگ معنا، لازم است اشاره‌ای به تحول گفتمان روحانیت شیعی به‌ویژه پس از انقلاب مشروطیت کرد. روحانیت و مراجع دینی شیعی در طول تاریخ، همراه و همگام با جامعه حرکت می‌کردند و نقش آنان در حل و فصل مسائل اجتماعی بر مبنای دینی، نقش اساسی بود. در اینجا شاید با قاطعیت می‌توان بیان کرد مشروطیت تأثیرات فراوانی در تحول گفتمان دینی داشت. این تحول گفتمانی تأثیر زیادی بر تغییرات بعدی سیاسی اجتماعی در کشور ایجاد کرد. «اجتهاد» عامل اساسی این پویایی و تحول بود که دارای پتانسیل انطباق با تحولات اجتماعی و سیاسی جدید است. علاوه بر آن، افزایش ارتباط با غرب نیز چالش‌های جدیدی را به وجود آورد و توجه بیشتر علما به سیاست را به بار آورد (عنایت، ۱۳۶۲: ۲۷۷). در دوره قاجار نیز علمای دینی حضور و فعالیت بیشتری در مسائل اجتماعی و سیاسی داشتند. دیولافوا، در شرح خاطرات خود از ایران عصر قاجار در باره نقش علمای روحانی چنین می‌گوید: «علمای روحانی و پیشوایان مذهبی که عموماً آنها را مجتهد می‌گویند، همیشه در نزد ایرانیان یک مقام و منزلت بسیار عالی داشته و دارند. میان احترام و نفوذ علما در میان توده‌های اجتماعی، با تلاش علما برای حمایت از مردم در برابر ظلم و ستم کارگزاران حکومتی پیوند نزدیکی وجود داشت»

«پذیرش دولت در حل بحران» و درنهایت، تبدیل یک مسئله بهداشتی - درمانی، به یک مسئله شرعی و انعطاف‌پذیر را بازنمایی کردند.

از منظر دیگر، تفاوت‌ها و تمایزهایی که گاهی دربارهٔ مکتب نجف و مکتب قم در نگاه به مسائل مختلف سیاسی و اجتماعی و حتی دینی، مطرح بوده است، در موضوع بحران کرونا نشان‌دهندهٔ نوعی از «توافق فکری»، «همکاری اجتماعی» و «یگانگی تشریحی» است. این موضوع بیان‌کنندهٔ این است که در شرایط بحران‌های جدی، مسائل حاشیه‌ای می‌توانند کاملاً کنار گذاشته شوند و به موضوع اصلی بحران توجه بیشتر و عمیق‌تر شود.

مبانی نظری

مبانی نظری این مقاله بر دو نظریه گفتمان^۱ و مدیریت هماهنگ معناآستوار است.

اندیشمندان تعاریف متعددی از گفتمان این حوزه ارائه کرده است. ایده کلی نظریهٔ گفتمان این است که نظریه‌های اجتماعی هرگز تام و تمام نیستند. معانی هیچگاه نمی‌توانند برای همیشه تثبیت شوند و این امر راه را برای کشمکش‌های همیشگی اجتماعی بر سر تعاریف جامعه و هویت باز می‌گذارد که تأثیرات اجتماعی به همراه دارد. وظیفه تحلیل‌گران گفتمان، نشان‌دادن جریان این کشمکش‌ها بر سر تثبیت معنا بر تمامی سطوح امر اجتماعی است (یورگنسن و فیلیپس، ۱۳۸۹: ۵۳-۵۴). درحقیقت، گفتمان، چالش‌های گفتاری متأثر از منابع خاص، با سطحی از فراگیری و مطالبه‌گری است که به بروز رفتارهای متأثر از آن چالش‌ها منجر

شده است (بشیر، ۱۳۹۵: ۲۰۵).

ورنون کرونن^۳ و دبلیو بارنت پیرس^۴ نظریه مدیریت هماهنگ معنا را در اواسط دهه ۱۹۷۰ مطرح کردند. فرآیند مدرنیزاسیون جهان امروز را احاطه کرده که یکی از مهم‌ترین نتایج آن تکثرگرایی است. تکثرگرایی نسبی‌سازی می‌کند و در واقع چیزی که در گذشته عقیده توأم با ایمان بود، به نوعی از نظر و سلیقه تبدیل شده است (گادیکانست، ۱۳۹۶: ۹۶).

این نسبی‌گرایی جهان را از رسیدن به نتیجه قطعی ناامید کرده و موجب نزاع بین نسبی‌گرایی و جزمی‌گرایی شده است. مسئله اصلی این نظریه در ارتباط با تکثرگرایی و در پی آن به چالش کشیده شدن الگوهای ارتباطی است. این نظریه در ابتدا بر ارتباطات بین‌فردی متمرکز بود، سپس رویکرد انتقادی گرفت و هم‌اکنون بیشتر به‌عنوان یک نظریه کاربردی در راستای بهبود و ارتقای الگوهای ارتباطی است (گادیکانست، ۱۳۹۶: ۹۹).

نظریه مدیریت هماهنگ معنا به تعبیر پیرس، «به‌عنوان پاسخی علمی به این منازعات و مجادلات طرفینی و منبعی با ارزش برای درک، توصیف، تسهیل و توسعه اشکال نوین ارتباطات که برای تمامی چالش‌های جامعه معاصر ضروری است» (پیرس به نقل از بشیر و امین، ۱۳۹۸: ۲۰۱). ارتباطی که تلاش دارد مبتنی بر ارزش‌های انسانی و با تأکید بر بعد گفتگویی، راه ارتباط میان اشخاص، گروه‌های انسانی، اقوام و حتی کشورهای را بیابد که در منازعه‌ای مداوم قرار دارند و این چالش معاصر را در مسیر یافتن راههایی برای اقدام مشترک معطوف به خلق جهان اجتماعی نوینی به کار

۳. Vern Cronen

۴. Barentt W Pearce

۱. discourse

۲. the coordinated management of meaning (CMM)

گیرد (بشیر و امین، ۱۳۹۸: ۲۱۰).

شماره (۱) نشان داده شده است.

جدول شماره (۱): رویکردها، سؤالات اصلی و

پاسخ‌های نظریه مدیریت هماهنگ معنا

رویکردها	سؤال اصلی	نوع پاسخ به سؤال اصلی
تفسیری	مردم هنگامی که به روش معمول خود ارتباط برقرار می‌کنند، چه کار می‌کنند؟ چرا چنین می‌کنند؟	ارتباطات بیشتر به‌عنوان امری نمایشی - اجرایی دانسته می‌شوند و حالات شناختی و ویژگی‌های شخصیتی ارتباط‌گیران مطرح است.
انتقادی	ارتباط‌گران همراه با هم چه چیز را اجرا می‌کنند؟	از نقد برای پرداختن به مسائلی استفاده می‌کند که احتمالاً مشارکت‌کنندگان از آن ناآگاه باشند.
کاربردی	چگونه می‌توان جهان اجتماعی بهتری ساخت؟	به هم پیوستن مردم در نظام‌ها و موقعیت‌های گوناگون.

این نظریه یک نظریه تفسیری و براساس سنت اجتماعی فرهنگی و پدیدارشناسی شکل گرفته است و بیان می‌کند مردم در مکالمات، با رسیدن به میزانی از انسجام و هماهنگی (مدیریت مفاهیم) معانی را با همدیگر خلق می‌کنند. به عبارت دیگر، اشخاص وقتی در گفتگو قرار می‌گیرند، سعی دارند به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه به صورت مشترک واقعیت‌های اجتماعی خودشان را بسازند و به‌طور هم‌زمان جهان‌هایی را خلق کنند که آنها را شکل دهد و تفسیری مجدد از آنها مطرح کند. طرفین ارتباط از طریق تفسیر مشترکی که ایجاد کرده‌اند، داستان‌های روایت‌شده خودشان را مطرح می‌کنند و به انسجام مجدد می‌رسند. دو طرف رابطه از طریق همسویی با داستان‌های زندگی‌شده خودشان به هماهنگی می‌رسند. بر اساس این نظریه، ارتباطی که بر مبنای مکالمه است، آموزش‌پذیر و دسترس‌پذیر است و به بهبود روابط منجر می‌شود. این نظریه، مجموعه‌ای از مفاهیم و الگوها ارائه می‌دهد که به افراد کمک می‌کند درک خود را گسترش دهند و در برقراری ارتباط موفق‌تر و اثربخش‌تر باشند. به عبارت دیگر، این افراد در موقعیت‌هایی که قرار می‌گیرند، براساس الگوهای ارتباطی فرهنگ خودشان عمل می‌کنند. هر کس به‌عنوان یک فرد الگوهایی متداول و خاص از تعامل با دیگران را توسعه می‌دهد و این سازگاری بخش بزرگی از چیزی است که نام آن را «شخصیت» گذاشته‌اند (گادیکانست ۱۳۹۶: ۱۰۲).

برای پرداختن به نظریه مدیریت هماهنگ معنا، توجه به مفاهیم هماهنگی، انسجام و رمز و راز ضروری است. اصطلاح هماهنگی به مستقل نبودن رفتار ما و ارتباط کارهای ما با تفسیرها و اقدام‌های دیگر افراد اشاره دارد. انسجام توجه ما را به داستان‌هایی جلب می‌کند که ما آنها را می‌گوییم، تا زندگی را معنادار بسازیم. رمز و راز، توجه ما را به این واقعیت جلب می‌کند که جهان بسیار بزرگ‌تر و درک‌ناپذیرتر از هر داستانی است که ما احتمالاً ارائه می‌کنیم (گادیکانست، ۱۳۹۶: ۱۲۲-۱۲۳).

کشف گفتمان، فهم تفسیری از کنش انسانی را ممکن می‌سازد. درواقع کنش انسانی از معنایی برخاسته است که فهم آن معنای عمیق به کشف دال‌های گفتمانی آن کنش نیاز دارد. به بیان دیگر،

نظریه مدیریت هماهنگ معنا دارای سه رویکرد است: تفسیری، انتقادی و کاربردی که در جدول

کشف گفتمان، در مرحله تفسیری نظریه مدیریت هماهنگ معنا موجب تسهیل در امر فهم چپستی و چرایی آن کنش بوده است.

کاربرد ویژه این نظریه در شرایط بحرانی است؛ به طور مثال، در شرایط فراگیری بیماری کرونا مددکاران اجتماعی از طریق حضور در بیمارستان‌ها و ایجاد یک مکالمه با بستگان بیماران کرونا می‌توانند از آن استفاده کنند. آنها از طریق مکالمه با بستگان بیماران سعی در ساخت جهان اجتماعی دارند که ناشی از تعامل دوطرفه در میان آنها است. نتیجه این مکالمه ایجاد جهانی مشترک بین مددکار و خانواده بیمار است که نتیجه آن به وجود آمدن بازخوردهای عاطفی و احساسی است و انسجام و هماهنگی به وجود آمده باعث تحمل بهتر شرایط سخت و بحرانی کرونا می‌شود.

در گفتمان روحانیون مزبور، هر سه رویکرد مشاهده می‌شود. هر گفتمانی از طرف آنان با مدیریت خاصی از نظر معنایی مطرح شده است؛ اگرچه دو رویکرد تفسیری و کاربردی در این گفتمان‌ها غالب‌اند.

چارچوب روشی

روش تحقیق این مقاله، کیفی و به صورت تحلیل گفتمان^۱ است. از منظر روش‌شناختی، همه پارادایم‌های غیر اثباتی در قالب روش‌شناسی کیفی^۲ قرار می‌گیرند (محمدپور، ۱۳۹۷: ۶۹).

تحلیل گفتمان، تحلیل داده‌های کیفی، توجه به کلمه‌ها، جمله‌ها و مشخصه‌های زبانی، یا به عبارت

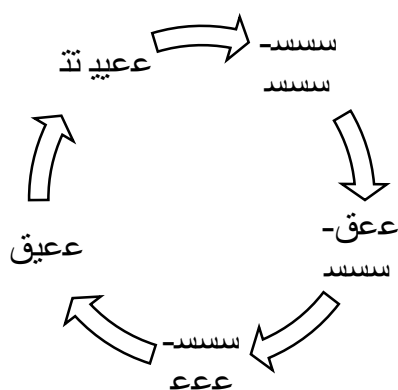
دیگر، تمرکز بر شیوه کاربرد زبان به شیوه‌ای انتقادی است. زبان چطور به کار می‌رود؟ برای چه به کار می‌رود؟ (محمدپور، ۱۳۹۷: ۴۵۸). اگرچه مبحث تحلیل گفتمان ناظر بر حوزه‌ها و رشته‌های متعدد و مختلف علمی است، با توجه به اینکه یکی از مهم‌ترین مسائل مربوط به این رشته‌ها، زبان گفتاری و مطالعات نظام‌مند ساختار، کارکرد و فرآیند تولید گفتار و نوشتار و معانی واژگان است، متن به عنوان بیرونی‌ترین و ملموس‌ترین تجلی نظام‌های گفتمانی اهمیت بسیاری دارد (سجودی، ۱۳۸۷: ۱۷۷). هدف تحلیل گفتمانی، آشکار ساختن قانون‌مندی‌های حاکم بر فرآیند تولید معنا در عرصه حیات اجتماعی است (لاکلا، ۱۳۷۷: ۳۹). اعمال و پدیده‌ها برای معنا دار شدن باید در چارچوب گفتمان قرار گیرند؛ یعنی هیچ چیزی به خودی خود دارای هویت نیست؛ بلکه هویتش را از گفتمان قرار گرفته در آن کسب می‌کند (سلطانی، ۱۳۸۱: ۷۲).

درباره تحلیل گفتمان روش‌های گوناگونی تا کنون ارائه شده است. روش وندایک، روش فرکلاف و لاکلا و موفه از مهم‌ترین این روش‌ها هستند. هر یک از این روش‌ها رویکرد خاص برای خود دارد؛ منتها نوعی ابهام در شیوه عمل در آنها وجود دارد. روشی که در اینجا برای تحلیل به کار گرفته شده است، روش تحلیل به شیوه پدام^۳ «روش عملیاتی تحلیل گفتمان» است (بشیر، ۱۳۹۵: ۱۶۹). این روش به سه دلیل درخور توجه است: ۱. خروج از اشکال‌های ذهنیت‌گرایی و به‌کارگیری متناسب ذهنیت و عینیت برای درک دقیق‌تر و عمیق‌تر معناهای آشکار و نهان؛

۳. Practical Discourse Analysis Method (PDAM)

۱. Discourse Analysis

۲. Qualitative Methodology

جامعه مطالعه شده و واحد تحلیل

این مقاله به روش کیفی است و به دنبال تحلیل گفتمان غالب روحانیت شیعه تأثیرگذار در جامعه ایرانی در مسئله روبه‌رو شدن با بحران کرونا است. مطالعه موردی این پژوهش روی مطالب و گفتمان: آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی، آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی، آیت‌الله عبدالله جوادی آملی، آیت‌الله حسین وحید خراسانی، آیت‌الله حسین نوری همدانی، آیت‌الله موسی شبیری زنجانی و آیت‌الله محمد اسحاق فیاض است. واحد تحلیل نیز بخش‌هایی از سخنرانی‌ها و نوشته‌ها درباره موضوع این پژوهش است که در فضای اینترنتی موجود بوده و براساس اشباع نظری صورت گرفته است. بازه زمانی بررسی صورت گرفته از تاریخ ۱۳۹۸/۱۱/۳۰ تا ۱۳۹۹/۰۵/۳۰ است.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش براساس تحلیل گفتمان انجام گرفته بر اظهارنظرها، فتواها و گفتمان‌های هفت شخصیت از علما و مراجع شیعی به دست آمده‌اند. در همین جا باید تأکید کرد سه مرحله ابتدایی توصیفی،

۲. ایجاد فرآیند مشخص عملیاتی برای انجام کلیه مراحل مربوط به تحلیل متون (به‌ویژه رسانه‌ای) طراحی و ارائه شده است و ۳. تلاش برای ایجاد رابطه متناسب میان متن و فرامتن تحلیل شده. روش تحلیل گفتمان پدما دارای سه مرحله کلی است: ۱. مرحله توصیف؛ ۲. مرحله تفسیر و ۳. مرحله تبیین. مرحله توصیف به سه بخش تقسیم می‌شود: ۱. «سطح - سطح» که برداشت از اصل متن است؛ ۲. «عمق - سطح» که جهت‌گیری و گرایش متن را نشان می‌دهد و ۳. «سطح - عمق» که به تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن اشاره دارد. در مرحله عمیق، با توجه به زمینه‌ها و شرایط محیطی خلق متن، متن در بستر موقعیتی آن به پرسش گرفته می‌شود و رابطه‌ای معنایی میان متن و زمینه ایجاد می‌شود. مرحله تبیین (عمیق‌تر) تحلیل فراگفتمان‌های بینامتنی است. در مرحله عمیق‌تر، پای فرامتن به میان کشیده می‌شود و روابط متن و زمینه که در مرحله پیشین مدنظر بود، در رابطه با فرامتن تحلیل می‌شود. فراتر در این مرحله می‌تواند هر مسئله‌ای باشد که در خلق متن و زمینه تأثیرگذار است یا با آنها رابطه ایجاد می‌کند (بشیر و امین، ۱۳۹۸: ۲۱۴). نمودار شماره (۱) نشان‌دهنده این سطوح تحلیلی مزبور است.

نمودار شماره (۱): سطوح تحلیلی گفتمانی طبق روش پدما

«تبعیت» از مسئولان امر بهداشت برای عبور از مسئله کرونا	«ضرورت» به‌کارگیری توصیه‌های وزارت بهداشت	صبوری پیشه می‌کند و توصیه‌ها و سفارش‌های پیشگیرانه وزارت بهداشت را به‌عنوان مسئول اصلی رویارویی با این جریان و دیگر مسئولان را جدی می‌گیرد و بدان عمل کند.
«تأثیر دعا» در رفع بلاى کرونا	تأکید بر «نقش دعا» در زندگی	بی‌گمان التجا و تضرع به درگاه الهی و توسل به خاندان عصمت و طهارت(ع) از جمله مهم‌ترین عوامل رهیدن از هنگامه دشوار است.
نگاه مثبت «فقه پویا» به حل مشکلات اجتماعی	امکان «تغییر فتوا» برای حل مشکلات اجتماعی	رعایت حال مبتلایان و هرگونه مساعدت به آنان برای تسریع بهبودی و تسکین آلامشان مرضی خداوند متعال است و مؤمنین مجازند نصف سهام مبارک امام(ع) را در این راه و نیز پیشگیری از ابتلای مردم به آن مصرف کنند.

تحلیل مرحله عمیق

همان‌گونه که گفته شد مرحله تفسیر (عمیق)، تحلیل بینامتنیت ذهنی تحلیل‌گر و بینامتنیت‌های مرتبط است که معمولاً نویسنده متن اصلی در متن آورده است. مقصود از این دو مفهوم این است که هر تحلیل‌گری با خواندن متن مورد تحقیق، متون دیگر را تداعی می‌کند که آن را بینامتنیت می‌گویند. نویسنده نیز در متن، با اشاره به متون دیگر، نوعی از رابطه بینامتنی ایجاد می‌کند. تحلیل روابط دو بینامتنیت تحلیل‌گر و نویسنده در این مرحله انجام می‌گیرد. در مرحله عمیق، با توجه به زمینه‌ها و شرایط

به معنای تفاوت اساسی میان متون سه ستون اول نیست؛ بلکه عمدتاً جهت‌گیری در اینجا اهمیت دارد؛ بنابراین، اگرچه گاهی تصور می‌شود متون بیان شده با همدیگر مشابهت زیادی دارند، درحقیقت آنچه آنها را از همدیگر متمایز می‌سازد، نوع جهت‌گیری استخراج شده از متن اصلی در ستون اول است؛ برای مثال، در جدول (۲)، ستون دوم بر مفهوم «ضرورت» و ستون سوم بر مفهوم «تبعیت» تأکید دارد که از متن ستون اول استخراج می‌شود. این دو مفهوم بیان‌کننده جهت‌گیری متن است. بدیهی است درج دو مفهوم مزبور به‌تنهایی بیان‌کننده معنای کامل نیست؛ بنابراین، به ناچار باید از متن اول برای تبیین بیشتر مقصود استفاده کرد؛ به همین دلیل، مشابهت در متن‌ها دیده می‌شود که باید به این مسئله که در اینجا به جهت‌گیری‌ها توجه می‌شود، تأکید کرد.

در جدول شماره (۲) به بررسی سه مرحله ابتدایی (توصیفی) گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی پرداخته شده است.

جدول شماره (۲): گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی (سایت رسمی دفتر مرجع عالیقدر آقای سید علی حسینی سیستانی، ۱۳۹۸)^۱

برداشت از اصل متن	جهت‌گیری و گرایش متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
-------------------	----------------------	--

همان‌گونه که گفته شد مرحله تبیین (عمیق‌تر)، تحلیل فراگفتمان‌های بینامتنی است. مقصود از فراگفتمان‌ها، گفتمان‌هایی است که خارج از گفتمان بحث شده می‌توانند با آن گفتمان مفصل‌بندی شوند؛ به همین دلیل، فرامتن‌ها نیز به معنای متون دیگری‌اند که با متن اصلی بررسی‌شده به گونه‌های مختلف بینامتنیت مرتبط‌اند؛ بنابراین، در مرحله عمیق‌تر، پای فرامتن به میان کشیده می‌شود و روابط متن و زمینه مدنظر در مرحله پیشین در رابطه با فرامتن تحلیل می‌شوند. در اینجا نگاه جامع فرامتنی با مقایسه دال‌های اساسی گفتمان به دست آمده در مرحله عمیق، تحلیل می‌شود و روابط آنها با گفتمان‌های دیگر مقایسه می‌شوند و درحقیقت ارتباط معنایی آنها تبیین می‌شود؛ بنابراین، هر یک از دال‌های اساسی به دست آمده تحلیل می‌شوند.

۱- وجوب تبعیت از مسئولان امر بهداشت

تبدیل یک امر بهداشتی به یک «واجب شرعی» یکی از مهم‌ترین تحولات در نگاه دینی برای حل بحران‌های اجتماعی است. مفصل‌بندی ایجادشده بین «مسئول بهداشتی»، «ضرورت تبعیت از دستورات بهداشتی» و بالاخره تبدیل این ضرورت به «واجب شرعی» یک تحول مهم گفتمانی در ادبیات دینی است.

این «واجب شرعی» به نوعی ایجادکننده یک نظم اجتماعی در برخورد با بحران کرونا است؛ بنابراین، پیوند مسائل اجتماعی با دینی و تولید گفتمان جدیدی که با رویکرد «فقه پویا» ارتباط عمیق دارد، راهگشای بسیاری از مسائل اجتماعی در آینده است.

۲- تأثیر دعا در رفع بلا

دعا رابطه بین مخلوق و خالق است. این رابطه در

محیطی خلق متن، متن در بستر موقعیتی آن به پرسش گرفته می‌شود و رابطه‌ای معنایی میان متن و زمینه ایجاد می‌شود. درحقیقت در مرحله عمیق، دال‌های اساسی گفتمانی مرتبط با بینامتنیت‌های مختلف مرتبط کشف می‌شوند. جدول شماره (۳) بیان‌کننده تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی است.

جدول شماره (۳): تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله سید

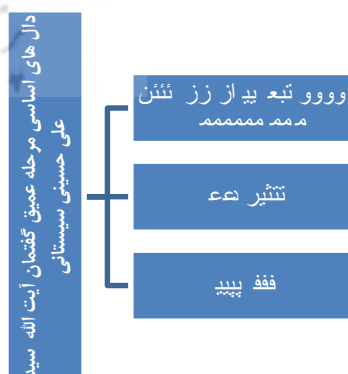
علی حسینی سیستانی

دال‌های اساسی مرحله عمیق	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
«وجوب تبعیت از مسئولان امر بهداشت»	«تبعیت» از مسئولان امر بهداشت برای عبور از مسئله کرونا
«تأثیر دعا»	«تأثیر دعا» در رفع بلاي کرونا
«فقه پویا»	نگاه مثبت «فقه پویا» به حل مشکلات اجتماعی

همان‌گونه که دیده می‌شود سه دال اساسی در این مرحله تأکیدشده گفتمان آیت‌الله سیدعلی حسینی سیستانی است. دال‌های مزبور در نمودار شماره (۲) نشان داده شده‌اند.

نمودار شماره (۲): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان

آیت‌الله سیدعلی حسینی سیستانی

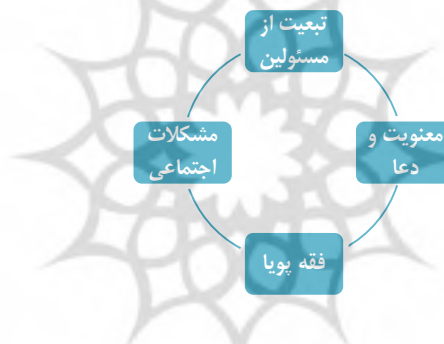

تحلیل مرحله عمیق‌تر

بازبینی ۱۳۹۹/۶/۲). شهید محمدباقر صدر(ره) نیز با طرح «فقه نظام‌مند» راه را برای طرح فقه پویا هموار ساخت (حکیم، ۱۳۹۹). در این فقه پویا، نگاه به نظام اجتماعی، زمان و مکان و به عبارتی، توجه به موقعیت و شرایط تولید فتوا از مسائل بسیار مهمی است که امروزه روحانیت عالیقدر شیعی به آن توجه داشته‌اند. صرف سهم امام از خمس، برای حل بحران کرونا، تحول مهم در نگاه به رابطه «دین» و «مسائل اجتماعی» و «حل بحران‌ها» است.

نمودار شماره (۳) نشان‌دهنده دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی درباره بحران کرونا است.

نمودار شماره (۳): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی

جدول شماره (۴): گفتمان آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی

برداشت از اصل متن	جهت‌گیری و گرایش متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
إن شاء الله این دستورات را عمل کنند و مسائل بهداشتی را جدی بگیرند و در مراکز عمومی کمتر حاضر بشوند و توکل بر خدا بکنند و زیارت عاشورا و حدیث کسا مؤثر واقع می‌شود، مشروط به اینکه مردم وظایفشان را نسبت به مسائل بهداشتیان شاء الله عمل کنند (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی، ۱۳۹۸) ^۱	«عدم حضور» در مجامع عمومی برای جلوگیری از گسترش کرونا	«رابطه مثبت دعا» با مسائل بهداشتی
بلاها و حوادث دردناک طبیعی، اسباب و عواملی برای بیداری و آگاهی انسان‌ها هستند. ^۲	تنوع «عوامل بیداری انسان»	فلسفه نزول بلا «بیداری بشر» است.
حفظ نفس از دیدگاه اسلام واجب است و همگان موظف‌اند ضمن رعایت اصول سلامت و بهداشت از وجود خویش مراقبت کنند؛ از این رو، اگر متولیان و کادر پزشکی کشور که اهل خبره‌اند، اموری را در این جهت لازم بدانند، باید به آنان، اعتماد و آن دستورات را رعایت کرد. ^۳	«اعتمادسازی» میان جامعه و مسولان بهداشت	«حفظ سلامتی» واجب شرعی است.

شرایط بحرانی، نمودهای فردی و اجتماعی پیدا می‌کند. در شرایط بحران کرونا، تأکید بر «ارتباطات مبتنی بر دعا» برای رفع بحران که می‌تواند به مثابه مکمل اقدامات پیشگیرانه و درمان تلقی شود، تأثیرات فراوانی دست‌کم از نظر آرامش روحی فردی و اجتماعی ایجاد می‌کند.

۳- نقش فقه پویا در حل مشکلات اجتماعی

تحولات ایجاد شده در موضوع فقه، به‌ویژه پس از انقلاب اسلامی، بسیار حائز اهمیت است. نگاه حضرت امام خمینی(ره) در رابطه با تأثیر زمان و مکان در خلق فتوا تحول اساسی در فقه ایجاد کرد (پرتال امام خمینی،

اسلام، عملی غیر جایز و حرام است.

۲- بلا مایه بیداری بشریت است.

یکی از ویژگی‌ها و نتایج نزول بلا این است که حقایقی را مبرهن می‌کند و موجب بیداری و آگاهی بشریت می‌شود. از نتایج بلای کرونا تا به امروز این است که عجز و ناتوانی بشر در شناخت و مقابله با این بیماری را نشان داد.

۳- توجه به فقه پویا در حل مشکلات اجتماعی

تأکید بر انجام برخی احکام و در صورت نیاز، تغییر دادن آنها با توجه به اقتضا، نشان از انعطاف برخی از احکام اسلامی دارد. این تغییر در شکل اجرای احکام در صورت احتمال ضرر جسمی و جانی به انسان بوده و این موضوع نشان از توجه و تأکید روحانیت بر فقه پویا است. این مسئله کاملاً نشان‌دهنده پیروی از فقه مبتنی بر زمان و مکان حضرت امام خمینی (ره) است.

۴- ضرورت بسیج عمومی در حل بحران کرونا

توجه به بسیج عمومی در حل بحران کرونا، امر بسیار مهم از طرف روحانیت است. تأکید در این زمینه نشان‌دهنده عمق ضرورت همکاری ملی در حل بحران است. همکاری و تعاون در دین اسلام اهمیت زیادی دارد و نقش برجسته‌ای در حل مشکلات و مسائل جامعه دارد. بسیج اجتماعی، درحقیقت نوعی از سرمایه اجتماعی است که با استفاده بهینه از آن

می‌توان این سرمایه را در راستای حفظ جامعه و نظام به کار برد.

۵- ورود جدی روحانیت در امور اجتماعی

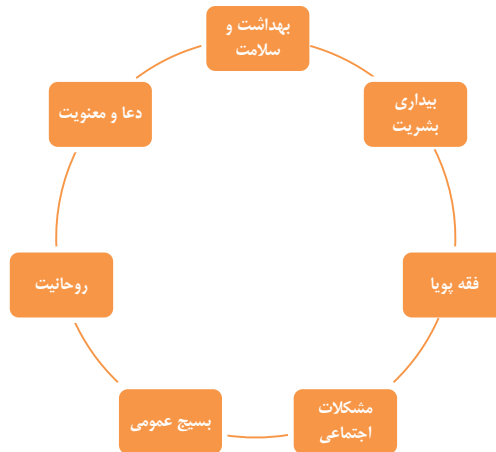
حضور روحانیون در بیمارستان‌ها و تأکید آیت‌الله مکارم شیرازی بر این امر مهم نشان‌دهنده ورود جدی روحانیت در امور اجتماعی در این شرایط خاص است. اگرچه همیشه روحانیت در زمینه‌های اجتماعی فعالیت‌های گسترده‌ای دارد، حضور در امر بهداشت و بیمارستان و مبارزه با بیماری تا کنون کمتر وجود داشته است. این حضور بیان‌کننده نوعی فهم جدید در شیوه خدمت به جامعه است که در اشکال مختلف وجود دارد.

۶- توجه به دعا، توسل و توکل

دعا و توسل به ائمه اطهار و توکل بر خداوند متعال همیشه مکمل پیشگیری و درمان است. توجه به این موضوع، درحقیقت، هدایت جامعه به سمت معنویت در شرایط بحران است.

نمودار شماره (۵) نشان‌دهنده دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی درباره بحران کرونا است.

نمودار شماره (۵): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی

جدول شماره (۶): گفت‌وگو آیت‌الله عبدالله جوادی آملی

تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	جهت‌گیری و گرایش متن	برداشت از اصل متن
«نگاه جامع به انسانیت» برای رفع بلای کرونا	دعا توانائی رفع بلا دارد.	الآن همه این ملت، چه ایران چه غیر ایران به بارگاه ملکوتی ذات اقدس الهی دست نیاز برده‌اند و می‌برند تا این بلا را آنجایی که نرفته است، دفع کند، از کسانی که مبتلا نشدند، دفع کند، شهرها و روستاهایی که تا کنون مصون مانده بود، دفع کند و آنجایی که آمده است، به سرعت رفع کند، تا هیچ جامعه‌ای گرفتار این بیماری مهلک نشود (پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت‌الله جوادی آملی). ^۱
«عجز علمی بشر»	محدود بودن علم و عدم شناخت کافی در روبه‌رو شدن با طبیعت که در کرونا بروز پیدا کرده است.	بخش‌های علمی ما هر اندازه که باشد به هر حال محدود است بسیاری از چیزها است که ناشناخته است. همان طوری که علم، همان طوری که بهداشت و درمان رشته‌های گسترده‌ای دارد، دامپزشکی هم تنها برای گاو و گوسفند نیست، حشره شناسی، میکروب شناسی، ویروس شناسی اینها در بخش‌های دامپزشکی است و اینها اگر دشوارتر از جریان انسان‌شناسی نباشد، کمتر نیست. ^۲
«بندگی صادقانه خدا» عامل رفع بلا	عجز انسان در برابر خدا و توصیه به بندگی خدا و ارجحیت آن بر علم.	مطلب دیگر آن است که بخش‌های دفع بلا و رفع بلا و امثال آن، این دعا‌های معمولی است؛ بخشی که مربوط به پیغمبر (ص) بود و ما پیروان آن حضرت هستیم و باید در کیفیت دعا هم از آن حضرت تبعیت کنیم، این است که ذات اقدس الهی به حضرتش فرمود در قوس نزول هر چه باید به تو بگویم صادر اول بودی، بالاتر از صادر اول، تعبیر لطیف‌تر و دقیق‌تر و نمکین‌تر ظاهر اول بودی، به تو دادیم؛ اما در قوس صعود که باید بروی «أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ» (ضحی، آیه ۶ و ۷) تو یک کودک یتیم بی‌سرپرست بودی، ما تو را بالا آوردیم. ما هم این چنین هستیم، ضعیف هستیم، تمام تلاش و کوشش ما این است که ضعف خود را بفهمیم و به بارگاه الهی عرض کنیم که ما ضعف آوردیم. ^۳
«خدا مالک اصلی» جهان است.	علم، ثروت و خیر همگی از جانب خداست.	اگر بگوییم خدایا من تحصیل کردم، علم فراهم کردم، مال فراهم کردم، خیر کردم، جوابش این است که همه را که ما به تو دادیم! اگر قارونی فکر بکنی و بگویی من این کار را کردم، من این مال را فراهم کردم، من این کار را کردم، می‌گویند اینها را که ما به تو دادیم، تو چه آوردی؟
«جهل انسان» عامل گسترش	ناشناخته بودن ویروس کرونا برای	خدایا ملت ما، جامعه ما، ملت‌های دیگر، جوامع دیگر، روی گردآلود آوردند این

کرونا	بشریت	ویروس را نشناخته بر ما تازاندند، جهل ما نه چیز دیگر، جهالت ما نه چیز دیگر، پیش‌بینی نکردن ما نه چیز دیگر، این بیماری را به سراغ ما آورد، این کرونا را ما نشناختیم و هنوز هم درست نمی‌شناسیم. ^۱
«نگاه جامع به انسانیت» برای رفع بلائی کرونا	ضرورت دعاکردن برای داخل و خارج از کشور برای رفع بلا	جوامع بشری را مهمان نظام جمهوری ایران اسلامی بکن، چه عیب دارد که از کشور ما، از وطن ما، از این آب و خاک که ما مهمان این آب و خاک هستیم، از این سرزمین رشد کردیم، به برکت قرآن و عترت به این بارگاه رسیدیم، به جوامع دیگر برسد که دست ما باز باشد، دیگران در کنار سفره ما باشند! این دعاها هم اولین دعای بیمارستان ما، دانشگاه ما، پزشکی ما، پزشکان ما باشد. ^۲
«رابطه امنیت و بهداشت» در جامعه	سه رکن تمدن: روحانی بصیر، حاکم مورد اطاعت و پزشک ماهر.	بیان نورانی امام صادق(ع) این است که تمدن یک ملت در این اضلاع سه‌گانه مثلث است: «أَلَا يَسْتَعْنِي أَهْلُ كُلِّ بَلَدٍ عَنِ ثَلَاثَةٍ» اگر ملتی بخواهد متمدن بشود این مثلث لازم است «فَقِيهٍ عَالِمٍ وَرَعٍ وَأَمِيرٍ خَيْرٍ مُطَاعٍ وَطَبِيبٍ بَصِيرٍ نَفَقَةٍ» ^۳
تأکید بر «نقش دعا»	دعا تأثیرات گوناگونی در حل بحران‌ها و بیماری‌ها دارد.	با بدن طیب و طاهر به ضیافت الهی در ماه مبارک رمضان برویم و این دعاها هم فراموشمان نشود، دعا را مخ عبادت بدانیم، پرهیز از دعا یک نحوه استکباری است، دعا سهم تعیین‌کننده دارد، اگر کسی بخواهد، از بیماری درمان یابد این دعا چندین اثر دارد: فکر طیب را هدایت می‌کند به تشخیص بیماری؛ نخست، فکر او را به تشخیص داروی معالج رهبری می‌کند. دوم، فکر داروسازان را به کیفیت ساخت‌وساز دارو رهبری می‌کند. سوم، این دارو آماده می‌شود آن‌گاه فکر آن داروفروش را، آن منتقل‌کننده دارو را هدایت می‌کند که تاریخ مصرف آن نگذشته باشد، عوضی ندهد اشتباه نکند، فکر پرستاران را هدایت می‌کند که این دارو را اشتباهی ندهند، دستگاه گوارش و پرورش بیمار را آماده می‌کند که این دارو را جذب بکند و آن بیماری را دفع بکند. چهارم، پنج مرحله لازم است تا این بیمار از تخت بیمارستان به کوی و برزن بیاید و مشغول کار خود بشود، به کارگاه خود بیاید. همه اینها ممکن است با سهو و نسیان و اشتباه عوض بشود، دعا جلوی سهو را می‌گیرد، جلوی اشتباه را می‌گیرد، جلوی تاریخ مصرف گذشته را می‌گیرد، نمی‌گذارد کسی مصرف گذشته را بدهد آن که مصرفش باقی است هدایت می‌کند که آن عملی بشود و مانند آن. ^۴

جهل انسان	«جهل انسان» عامل گسترش کرونا
رابطه امنیت و بهداشت	«رابطه امنیت و بهداشت» در جامعه
نقش دعا	تأکید بر «نقش دعا»

نمودار شماره (۶): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان

آیت‌الله عبدالله جوادی آملی

تحلیل مرحله عمیق

جدول شماره (۷): تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله عبدالله

جوادی آملی

تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	دال‌های اساسی مرحله عمیق
«نگاه جامع به انسانیت» برای رفع بلائی کرونا	انسانیت
«عجز علمی بشر»	عجز علمی
«بندگی صادقانه خدا» عامل رفع بلا	بندگی خدا
«خدا مالک اصلی» جهان است.	مالکیت خدا

۱ همان

۲ همان

۳ همان

۴ . همان

شکوفای می‌کند. توجه به چنین قدرت و ارتباط قدرت‌های محدود انسان با قدرت نامحدود خداوند متعال قدرت‌دهنده است که می‌تواند منشأ امیدواری و فعالیت‌های گسترده شود.

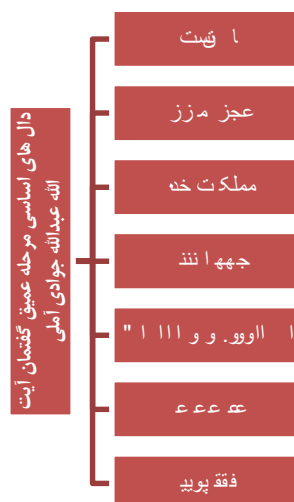
۳- ناممکن بودن تمدن‌سازی بدون تأمین امنیت

و بهداشت

در متن‌هایی بررسی شده نشان داده شد که تمدن به سه رکن مهم نیاز دارد: روحانی بصیر، حاکم مورد اطاعت و پزشک ماهر. این سه رکن، در موفقیت هر جامعه تأثیر فراوان دارد. بدون روحانیت آگاه و با بصیرت و بدون حاکم عادل مورد اطاعت توسط مردم و درنهایت، بدون طبیبان حاذق و ماهر برای تأمین بهداشت جامعه، تمدن‌سازی امکان‌پذیر نیست. درحقیقت در اینجا سه مؤلفه مهم وجود دارد: بصیرت، عدالت و ولایت، مهارت. این سه مفهوم از مفاهیم اساسی است که می‌توانند زمینه ساز رشد و بالندگی تمدن باشند.

۴- دعا مکمل رفع بلا

درنهایت، دعاکردن و تضرع به درگاه خداوند متعال مشکلات را با سرعت بیشتر، به نحو احسن و همه‌جانبه حل می‌کند. این فهم از دعا نه تنها فهم عرفانی است، یک فهم عینی و قابل تشخیص است. جوامعی که علاوه بر فعالیت‌ها و تلاش‌ها برای حل مشکلات به دعا متوسل می‌شوند، از لطف و عنایت خداوند متعال بهره برده‌اند. در تاریخ به نمونه‌های زیادی، به‌ویژه در قرآن کریم اشاره شده است.

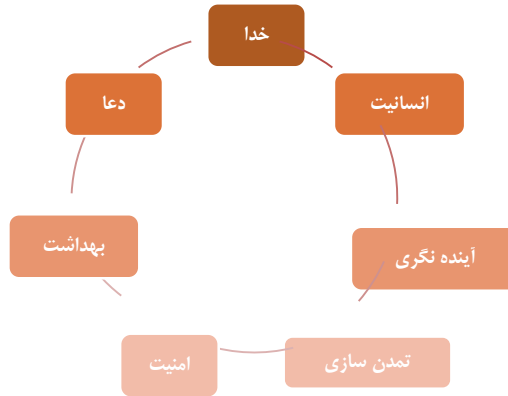
تحلیل مرحله عمیق‌تر

۱- نگاه انسانی علمای شیعی به جامعه بشری

اسلام به جامعه بشری نگاه یکسان دارد؛ از این نظر که همه آنان بندگان خدا هستند و مشکلات آنان باید حل شود. این نگاه انسانی در بسیاری از آیات و روایات منعکس شده‌اند. علمای شیعی، در این زمینه اتفاق دارند که بحران‌ها و بلاهای عمومی در داخل و خارج نیازمند راه‌حل یکسان برای همه افراد است. این نگاه انسانی، با نگاه‌های تبعیض‌آمیز، نژادپرستانه و قوم‌گرایانه کاملاً متفاوت است که متأسفانه در دنیای غرب نسبت به جهان حاکمیت دارد.

۲- قدرت اساسی در دست خداوند

همه قدرت در دست خداوند است. انسان در همه زمینه‌ها نیازمند خداوند است. مالک اصلی خداوند است. فهم این مسئله، وابستگی انسان به خداوند را کاملاً مشخص می‌کند. این وابستگی، قدرت‌زا است. اتکا به قدرت خداوند، قدرت‌های دیگر را در انسان

جدول شماره (۸): گفتمان آیت‌الله حسین وحید خراسانی

تجزیه و تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن	جهت‌گیری و گرایش متن	برداشت از اصل متن
«بلا امتحان الهی» است.	«بلا سنت الهی» است.	موضوع ابتلای انسان به بیماری یا آزمون الهی سنت دیرینه عالم طبیعت و دنیا است و اختصاص به امروز و مردم امروز ندارد؛ بلکه از گذشته در بین بشر و دوران‌های مختلف چنین اموری وجود داشته است و تا زمانی که انسان در این عرصه خاکی زندگی می‌کند، قانون آزمون بوده و هست و خواهد بود (خبرگزاری مشرق، ۱۳۹۹)¹.
«آرامش درونی» در پذیرش حکمت الهی	بلا «حکمت الهی» است.	اولین راه‌حل این است که بپذیریم تمام مقدرات الهی با حکمتی خاص همراه است و هیچ رخدادی بدون حکمت نیست؛ بنابراین، اگر قبول کنیم تمام امتحانات الهی حکیمانه است، باید در برابر مقدرات الهی راضی و خشنود باشیم و اگر به رضای الهی راضی باشیم، آرامشی خاص از درون انسان جوشش می‌کند.
توجه به توصیه متخصصان حوزه بهداشت به‌عنوان یک اصل عقلی و شرعی «وجوب عقلی و شرعی» تبعیت از پزشکان	«ضرورت تبعیت» از پزشکان	راهکار دوم، توجه به توصیه‌های پزشکان و کارشناسان خبره در این رابطه است؛ به طوری که حتی بسیاری از مراجع تقلید و علما نیز همواره به مردم و مقلدان خود توصیه می‌کنند به دستورات پزشکان عمل کنند تا این ویروس ریشه‌کن شود. عمل به این توصیه‌ها هم لازم عقلی و هم شرعی است.
«اطاعت از فرمایشات معصومین» در حل مشکلات	«تبعیت از مراجع دینی» در گرفتاری‌ها	راهکار سوم، دانستن و عمل به راهکارهایی است که ائمه اطهار(ع) و بزرگان دین و همچنین، علما و مراجع عظام تقلید در زمان گرفتاری‌ها و بلاها و همین‌طور امتحانات الهی انجام می‌دادند. با توجه به این سه دستورالعمل می‌توان کرونا را شکست داد.²

امتحان الهی	«بلا امتحان الهی» است.
آرامش درونی	«آرامش درونی» در پذیرش حکمت الهی
وجوب عقلی و شرعی	توجه به توصیه متخصصان حوزه بهداشت به‌عنوان یک اصل عقلی.

تحلیل مرحله عمیق

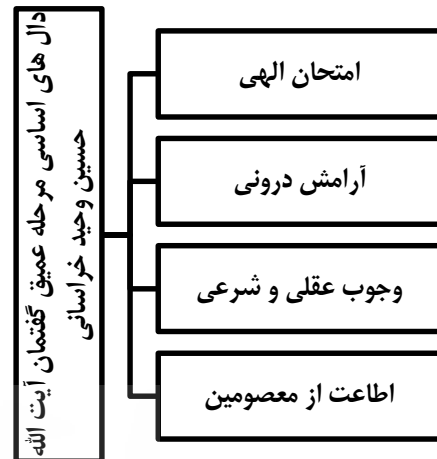
جدول شماره (۹): تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله وحید خراسانی

دال‌های اساسی مرحله عمیق	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
--------------------------	--

اطاعت از معصومین	«اطاعت از فرمایشات معصومین» در حل مشکلات
------------------	--

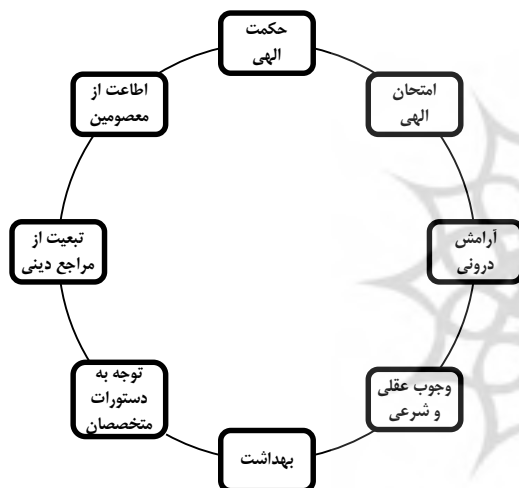
به متخصصان امر بهداشت، اعتماد و به آنها رجوع می‌کند؛ بنابراین، مراجعه به متخصص و پزشک لازم و ضروری است. همچنین، توجه به توصیه ائمه اطهار(ع) و علمای دینی در زمان گرفتاری بلا و آزمون الهی ضروری است؛ زیرا ائمه اطهار(ع) به عنوان الگو و راهنمای بشریت‌اند و در بلا و گرفتاری نیز سنتی برای ارائه دارند که علمای دینی به ما منتقل کرده‌اند.

نمودار شماره (۸): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله حسین وحید خراسانی

نمودار شماره (۹): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله حسین

وحید خراسانی

جدول شماره (۱۰): گفتمان آیت‌الله حسین نوری همدانی

برداشت از اصل متن	جهت‌گیری و گرایش متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
-------------------	----------------------	--

تحلیل مرحله عمیق‌تر

۱- در پس هر بلائی، حکمت الهی و امتحان

الهی است

در نگاه دینی هر اتفاقی در دنیا دارای حکمت است و تمام کارهای خدا از روی حکمت بوده است و بدون دلیل نیست. براساس آیات قرآن کریم، خداوند متعال حکیم است و کار عبث انجام نمی‌دهد. بلاهای دنیوی نیز براساس حکمت الهی تفسیر شدنی است. بلاها و دشواری‌ها همواره در طول تاریخ وجود داشته‌اند و آزمون و امتحان الهی محسوب می‌شوند.

۲- توجه توأمان به توصیه بزرگان دین و

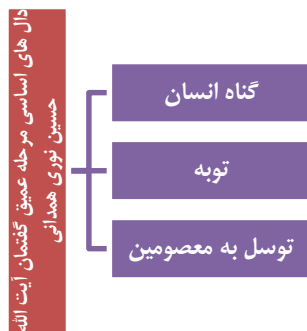
متخصصان امر بهداشت

توجه به توصیه متخصصان و پزشکان، افرادی با عقل بشری سعی در مقابله با بیماری دارند، امری واجب از نگاه دینی و شرعی است؛ زیرا ائمه اطهار(ع) در سنت خود به این افراد مراجعه می‌کردند و همچنین، مراجع و بزرگان دینی و مذهبی نیز امروزه

گناه انسان	«گناه انسان» عامل بلا
توبه	«توبه» عامل خروج از بلا
توسل به معصومین	«توسل به معصومین» در رفع بلا

نمودار شماره (۱۰): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان

آیت‌الله حسین نوری همدانی

تحلیل مرحله عمیق‌تر

۱- تأثیر گناه و توبه از گناه در زندگی انسان‌ها

براساس آیه قرآن کریم، ارتکاب گناه و معصیت در زندگی انسان‌ها تأثیر دارد و موجب بروز بلا و گرفتاری می‌شود. توبه از گناه موجب مشمولیت نعمت و عبور از بلا و گرفتاری می‌شود. کرونا نیز به‌عنوان یک بلا و گرفتاری، حاصل معصیت بشریت بوده و راه پشت سر گذاشتن آن، توبه به سوی پروردگار است.

۲- ضرورت توجه به توصیه متخصصان همراه

با توسل، قرائت قرآن و دعا

توجه به توصیه متخصصان بهداشت به همراه توسل، قرائت قرآن و دعا موجب سربلندی انسان‌ها در این آزمون الهی می‌شود. این دو بعد باید باهم انجام شوند و نفی هر یک از آنها می‌تواند موجب شکست و سرافکندگی انسان‌ها در این آزمون الهی و

«گناه انسان» عامل بلا	بلا «امتحان خدا» است.	با در نظر گرفتن فرهنگ اسلامی، معمولاً بلا و مشکلات در زندگی انسان‌ها نتیجه معصیت‌های انسان‌ها است و احیاناً امتحان پروردگار را نیز در بر دارد. حضرت امیرالمؤمنین (ع) فرمودند بلا و کاهش نعمت‌هایی که در زندگی انسان‌ها پدید می‌آید، در نتیجه ارتکاب گناه است و بعد از آن این آیه را تلاوت می‌کنند «وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ» (شوری، آیه ۳۰). (پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت‌الله العظمی نوری همدانی، ۱۳۹۹) ^۱
«توبه» عامل خروج از بلا	راه برون رفت از بلا و شمولیت نعمت توبه است.	همچنین، در جایی دیگر می‌فرمایند اگر مردم از گناهان خود توبه کنند و به جانب خداوند که پناهگاه عالم هستی است برگردند، خداوند ارحم الراحمین و توبه‌پذیر، از گناهان آنها می‌گذرد و مجدداً آنها را مشمول نعمت‌های خود قرار می‌دهد. ^۲
«توسل به معصومین» در رفع بلا	«تبعیت از متخصصان»	بی‌شک رعایت نکات بهداشتی و آنچه را که متخصصین مربوط به امر پزشکی بیان می‌دارند بر همگان لازم است و با رعایت این امور و توسل به حضرات معصومین (ع) و قرائت قرآن کریم و ادعیه انشاءالله همگان از این امتحان و ابتلا سربلند بیرون بیایم. ^۳

تحلیل مرحله عمیق

جدول شماره (۱۱): تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله

حسین نوری همدانی

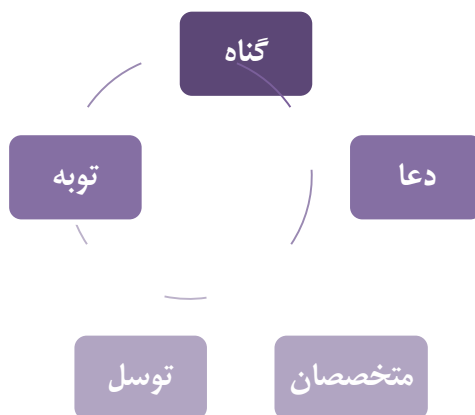
دال‌های اساسی مرحله عمیق	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
--------------------------	--

3. <https://noorihamedani.ir/post/view?id=9751>

۱. <https://noorihamedani.ir/post/view?id=9764>

مسئله کرونا شود.

نمودار شماره (۱۱): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله حسین نوری همدانی

جدول شماره (۱۲): گفتمان آیت‌الله موسی شبیری زنجانی

برداشت از اصل متن	جهت‌گیری و گرایش متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
اگر مسئولان امور بهداشتی و پزشکی در زمینه شرکت در تجمعات مذهبی، مجالس ترحیم یا جشن و شادی و به‌طور کلی حکم حضور در فضاهای شلوغ بدون اینکه ضرورتی در بین باشد، رعایت امری را لازم می‌دانند، رعایت آن برای جلوگیری از انتشار بیماری لازم است. در کل نباید کارهایی انجام داد که هر گونه احتمال عقلائی مبتلاکردن یا مبتلاشدن به این بیماری در آن وجود داشته باشد؛ هر چند احتمال ضعیف باشد (خبرگزاری پانا، ۱۳۹۸).	«تبعیت از مسئولان» در برگزاری مراسم دینی	«عدم جواز برگزاری مناسک دینی» در صورت احتمال شیوع کرونا
به عموم مؤمنان توصیه می‌شود در کنار مراعات احتیاطات بهداشتی، توسل به ساحت مقدس حضرت ولی عصر(ع) را فراموش نکنند که نفع آن، مجرب است. ^۲	ضرورت توأمان توجه به «بهداشت و دعا»	«تأثیر دعا در رفع بلا»
در فرض عدم امکان غسل، چنانچه امکان تیمم دادن بی‌خطر میت - هر چند با رعایت بیشتر اصول بهداشتی - وجود ندارد، هم میت را با دستکش تیمم دهند و هم اگر مقدور است با استفاده از دست‌های خود میت این کار را انجام دهند؛ به هر حال، تجهیز کامل میت شرعاً لازم است و فقط به مقدار اضطرار می‌توان از آن اغماض کرد. ^۳	«امکان تغییر احکام» در حالت اضطرار	نگاه مثبت «فقه پویا» به حل مشکلات اجتماعی

جدول شماره (۱۳): تحلیل مرحله عمیق گفتمان آیت‌الله موسی

تحلیل مرحله عمیق

۳. همان

۲. <http://www.pana.ir/news/1027609>

۲. همان

می‌شود. احکام شرعی در صورت احتمال ضرر و آسیب جسمی و جانی تغییر می‌کنند. طبق قاعده کلی فقهی به نام لاضرر و لا ضرار فی الاسلام، اسلام مخالف هرگونه ضرر مادی و معنوی به انسان‌ها است.

۲- توجه توأمان به بهداشت و معنویت

علمای شیعی همواره به اصول بهداشتی به همراه دعا و توسل و به‌طور کلی معنویت‌گرایی تأکید کرده‌اند. دین اسلام نفی یکی از این دو مؤلفه یا غفلت از آن را نکوهش کرده است.

۳- نگاه مثبت فقه پویا به حل مشکلات اجتماعی

کرونا نشان داد همه علماء و مراجع به فقه پویا برای حل مشکلات اجتماعی توجه دارند. این تحول در آینده نیز می‌تواند آثار متعددی در رابطه با تحولات اجتماعی داشته باشد.

نمودار شماره (۱۳): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله موسی

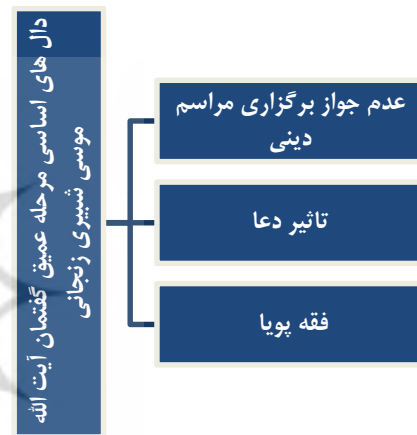

شبیری زنجانی

دال‌های اساسی مرحله عمیق	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
عدم جواز برگزاری مراسم دینی	«عدم جواز برگزاری مناسک دینی» در صورت احتمال شیوع کرونا
تأثیر دعا	«تأثیر دعا در رفع بلا»
فقه پویا	نگاه مثبت «فقه پویا» به حل مشکلات اجتماعی

نمودار شماره (۱۲): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان

آیت‌الله موسی شبیری زنجانی

مرحله تحلیل عمیق

۱- تغییر و تعطیلی برخی مناسک و احکام برای

جلوگیری از ضرر جانی کرونا

هرگونه احتمال ضرر جسمی و جانی در صورت حضور در مراسمات دینی موجب تعطیلی یا تغییر نحوه برگزاری مراسمات دینی به‌منظور دفع ضرر

جدول شماره (۱۴): گفتمان آیت‌الله محمد اسحاق فیاض

برداشت از اصل متن	جهت‌گیری و گرایش متن	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
-------------------	----------------------	--

«وجوب عقلی و شرعی» عمل به توصیه‌های بهداشتی	وزارت بهداشت مرجع اصلی مبارزه با کرونا	پایبندی کامل به توصیه‌های وزارت بهداشت برای حفظ جان و کشور خود شرعاً و عقلاً واجب است (سایت شفقتا، ۱۳۹۹). ^۱
«مشروع بودن عمل به توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی»	«مشروعیت بخشی به سازمان جهانی بهداشت» در مبارزه با کرونا	لزوم پایبندی به توصیه‌های سازمان جهانی بهداشت و نصایح بشر دوستانه آن ^۲
توجه به «امنیت کشور» در بحران کرونا	«ضرورت تبعیت از دولت» در مبارزه با کرونا	لزوم پایبندی به توصیه‌های دولت و سرویس‌های امنیتی؛ زیرا مخالفت با این توصیه‌ها و عدم عمل به آنها باعث شیوع این بیماری خطرناک و مرگ امت می‌شود که اگر شیوع یابد، مهار آن بسیار سخت است؛ زیرا این ویروس در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان نیز شیوع یافته است؛ ولی با این حال از کنترل آن ناتوان بوده‌اند. ^۳
ضرر جسمی موجب «تغییر احکام»	«امکان تغییر احکام شرعی در شرایط ضروری»	<p>بر مؤمنان - خداوند آنها را عزیز بدارد - پوشیده نیست که روزه ماه مبارک رمضان از ضروریات تکلیف شرعی است و رکن دوم دین اسلام در شرع مقدس محسوب می‌شود و در کتاب خدای تعالی نیز واجب شده است؛ بنابراین، ترک روزه ماه مبارک رمضان صرفاً به دلیل برخی توصیه‌های عمومی و بدون تحقق خوف واقعی از وضعیت خاص جسمی و شغلی مبنی بر اینکه اگر در طول روز به‌طور متوالی آب نوشیده نشود، احتمال واقعی ابتلا به بیماری را منجر می‌شود، جایز نیست و این در حالی است که همه مردم با توجه به وضعیت جسمی متفاوت، آمادگی‌های بدنی، نوع فعالیت روزمره و وظایف خارج از خانه در سطح یکسان احتمال ابتلا به انواع بیماری‌ها قرار ندارند و کسانی که از این بابت ترس دارند، باید به پزشک متخصص مراجعه کنند؛ اما کسانی که ولو از لحاظ ماهیت شغلی و وضعیت جسمی و سلامتی، دارای شرایط خاص‌اند و می‌ترسند اگر روزه بمانند، بیمار شوند و نمی‌توانند اقدامات پیشگیرانه لازم نظیر پوشیدن دستکش و ماسک را انجام دهند و قادر نیستند با فاصله ایمنی از افرادی بمانند که از نظر عقلی احتمال انتقال عفونت از آنها یا محیط پیرامون آنها وجود دارد، به گونه‌ای که اگر روزه بگیرد، میزان احتمال ابتلایش به این بیماری در نتیجه همین دلایل بالا می‌رود و قادر نخواهد بود به دلیل شغل و کسب روزی، در فاصله دوری از افراد یا در خانه بماند، ترک روزه آن روز یا روزهایی که در آن شرایط خاص قرار دارد، جایز است؛ اما نباید به روزه‌خواری تظاهر کند و تنها به مقدار مورد نیاز از غذا و آبی اکتفا کند که گمان می‌کند او را از ابتلا به بیماری ایمن می‌گرداند؛ اما چنین مجوزی شامل شکستن روزه همه روزه‌های ماه رمضان نمی‌شود؛ بلکه آن روزهایی را شامل می‌شود که شرایطش مانند توصیف مزبور باشد؛ زیرا ممکن است وضعیت برخی افراد، تنها در برخی از روزه‌های ماه رمضان - نه همه روزه‌های آن - متصف به ضرورت فوق باشد؛ بنابراین، اگر در برخی از روزه‌های ماه رمضان بتواند در خانه بنشیند و اقدامات ایمن را انجام دهد، به گونه‌ای که ترسی از روزه‌گرفتن همراهش وجود نداشته باشد، روزه آن روزها بر او واجب است و بر این اساس، شرایط خود را مطابق روزه‌های ماه رمضان در نظیر می‌گیرد؛ زیرا «الضرورات تقدر بقدرها» در تمامی موارد ضرورت باید به اندازه رفع نیاز ضروری باشد (تنها تا رفع حالت ضرورت و به تناسب خطر و تهدید موجود، انجام فعل اضطراری جایز است).^۴</p>

جدول شماره (۱۵): تحلیل مرحله عمیق گفت‌مان آیت‌الله محمد

تحلیل مرحله عمیق‌تر

1. <https://fa.shafaqna.com/news/910378/>

۲. همان

۳. همان

۴ <https://fa.shafaqna.com/news/925474/>

درواقع شرایط و مقتضیات در صدور فتوای مراجع عظام و مجتهدین اثر می‌گذارد.

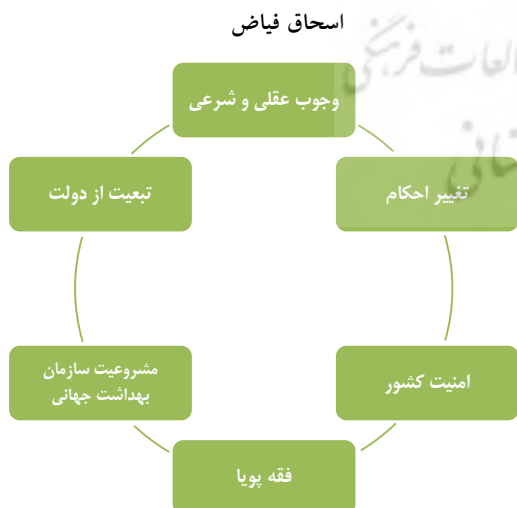
۲- پابندی به توصیه‌های مسئولان امر بهداشت در داخل و خارج کشور و دوری از عملکرد غیر هماهنگ با آنها

پابندی به توصیه‌های سازمان جهانی بهداشت و نیز تبعیت از سازمان بهداشت داخلی امری ضروری برای مقابله با این بیماری است. در بیان آیت‌الله محمد اسحاق فیاض، هم سازمان جهانی بهداشت و هم متولی امر بهداشت در داخل معتقدند و برای جلوگیری و مقابله با این بیماری باید با آنها همکاری کرد.

۳- ضرورت تأمین امنیت کشور

یکی از مشکلات بزرگ بحران، اختلال در امنیت اجتماعی است. تأکید بر ضرورت تبعیت از دستورات دولت در تأمین امنیت، یکی از مسائل مهم و تأمین‌کننده آرامش اجتماعی است که یک ضرورت مسلم است.

نمودار شماره (۱۵): دال‌های اساسی گفتمان آیت‌الله محمد

جمع‌بندی

جمع‌بندی گفتمان‌های بررسی‌شده در دو سطح

اسحاق فیاض

دال‌های اساسی مرحله عمیق	تحلیل توجیهی با توجه به سایر گرایش‌های متن
وحد و عقلی و شرعی در عمل به بهداشت	«وحد و عقلی و شرعی» عمل به توصیه‌های بهداشتی
مشروعیت سازمان بهداشت جهانی	«مشروع بودن عمل به توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی»
امنیت کشور	توجه به «امنیت کشور» در بحران کرونا
تغییر احکام در فقه پویا	ضرر جسمی موجب «تغییر احکام»

نمودار شماره (۱۴): دال‌های اساسی مرحله عمیق گفتمان

آیت‌الله محمد اسحاق فیاض

تحلیل مرحله عمیق‌تر

۱- توجه به فقه پویا در تغییر احکام شرعی با

توجه به اقتضاء

احکام شرعی در برخی شرایط و با توجه به بعضی مقتضیات تغییر می‌کنند و این امر با توجه به فقه پویا محقق می‌شود. در اسلام یک اصل کلی فقهی به نام لاضرر و لاضرار فی الاسلام وجود دارد که بر اساس آن، ضرر مادی و معنوی نباید متوجه افراد شود. در زمینه کرونا نیز اگر روزه موجب تضرر جسمی مسلمین شود، حکم ایجابی آن برداشته می‌شود.

مدیریت هماهنگ معنا و گفتمانی در اینجا آورده می‌شود. در رابطه با مدیریت هماهنگ معنا، اگرچه هر سه رویکرد تفسیری، انتقادی و کاربردی درخور توجه گفتمان‌های مزبور بوده‌اند، بیش از همه رویکرد‌های

تفسیری و کاربردی، به آن تأکید شده است.

جمع‌بندی نقش‌های معنایی گفتمان علما درباره

کرونا

جدول شماره (۱۶): جمع‌بندی تفصیلی دال‌های فراگفتمانی گفتمان‌های مطالعه‌شده علمای شیعی

دال‌های فراگفتمانی				علمای اعلام
رویکرد تفسیری		رویکرد کاربردی		
دعا و توسل کردن	گسترش فقه پویا	حل مشکلات اجتماعی	عمل به توصیه‌های بهداشتی	-
معنویت و دعا	فقه پویا	مشکلات اجتماعی	تبعیت از مسئولان	آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی
دعا، معنویت، روحانیت	فقه پویا	بسیج عمومی، مشکلات اجتماعی، بیداری بشریت	بهداشت و سلامت	آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی
خدا و دعا	آینده‌نگری و تمدن‌سازی	توجه به انسانیت	بهداشت و امنیت	آیت‌الله عبدالله جوادی آملی
آزمون الهی، حکمت الهی و دعاکردن	-	بزرگان دین و توجه به مسائل	متخصصان بهداشت	آیت‌الله حسین وحید خراسانی
-	-	دعا، توسل، توبه	متخصصان	آیت‌الله حسین نوری همدانی
دعا و توسل	فقه پویا و تعطیلی مناسک	مشکلات اجتماعی و ضرر جانی	بهداشت	آیت‌الله موسی شبیری زنجانی
-	فقه پویا و اقتضاء	-	پابندی به بهداشت داخلی و جهانی و هماهنگی با آنها	آیت‌الله محمد اسحاق فیاض

مسئولان بهداشتی، توجه به دستورات بهداشت جهانی، بهداشت و امنیت اجتماعی و غیره بوده‌اند. دوم، رویکرد تفسیری در به‌کارگیری فقه پویا در تفسیر موقعیت‌های اجتماعی و اتخاذ تصمیمات مقتضی که حتی برخلاف واجبات شرعی است. در همین زمینه،

در جدول شماره (۱۶) نشان داده شد حضور نظریه مدیریت هماهنگ معنا در دو رویکرد کاربردی و تفسیری آن کاملاً مشخص است. علما و مراجع به دو رویکرد مهم در حل بحران کرونا توجه داشته‌اند: نخست، رویکرد کاربردی که در توجه به توصیه‌های

از مسئولان امر بهداشت ضروری است و در مهار بیماری کرونا باید از تکروی و اعمال خودسرانه اجتناب کرد. علاوه بر این، توجه به معنویات در کنار رعایت امور بهداشتی نیز لازم است. تخصیص بخشی از سهم امام به موضوع کرونا نشان از همراهی اقتصادی نهاد دین با این مسئله است.

گفتمان آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی:

علمای شیعه توجه به مسائل بهداشتی و حفظ سلامتی را یک واجب شرعی می‌دانند و رفتارهای تهدیدکننده سلامت انسان را جایز نمی‌دانند. برخی از احکام نیز با توجه به شرایط بیماری کرونا و تهدید سلامت انسان، تغییراتی در آنها صورت گرفته است. از نگاه اسلام، بلا مایه بیداری و آگاهی بشریت است. یکی از نتایج بلای کرونا نیز عجز و ناتوانی بشر در مقابله با این ویروس است. همکاری و تعاون تمام مجموعه‌ها و افراد، مقابله با این بیماری را تسهیل و تسریع می‌بخشد.

گفتمان آیت‌الله عبدالله جوادی آملی:

قدرت اساسی در دست خداوند است و انسان به واسطه بندگی او تکامل می‌یابد و دعا و ارتباط با خدا همواره راه‌گشای مشکلات انسان بوده است. علمای شیعه نگاه انسانی به مسائل دارند. آینده‌نگری عامل مهم موفقیت است. موضوع بهداشت در لایه تمدنی نیز امری مهم تلقی می‌شود و تمدن‌سازی بدون تأمین امنیت و بهداشت ناممکن است.

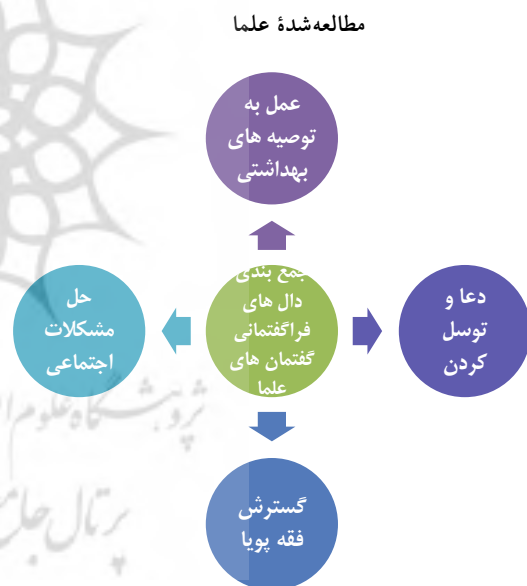
گفتمان آیت‌الله حسین وحید خراسانی:

در پس هر بلایی، حکمت الهی و امتحان الهی

تفسیر و تبیین رابطه دعا با درمان را بازگو کرده‌اند. عملاً بهداشت را راه‌حل نهایی مشکلات نمی‌دانند و دعا و توسل را مکمل راه‌حل‌ها می‌دانند و بهداشت و درمان را با دعا و توسل پیوند می‌دهند.

از جمع‌بندی دال‌های فراگفتمانی جدول شماره (۱۶) به چهار دال فراگفتمانی فراگیر اشاره می‌شود که در نمودار شماره (۱۵) نشان داده شده‌اند. همان‌گونه که دیده می‌شود عمل به توصیه‌های بهداشتی، دعا و توسل کردن، گسترش فقه پویا و حل مشکلات اجتماعی، چهار دال فراگفتمانی فراگیری هستند که درحقیقت هسته مرکزی گفتمان کلیه علما و مراجع شیعی را تشکیل می‌دهند.

نمودار شماره (۱۶): دال‌های فراگفتمانی گفتمان‌های

نتیجه

همان‌طور که بیان شد هدف از این مقاله، کشف گفتمان روحانیت شیعه در روبه‌رو شدن با مسئله کرونا است. اینک به صورت مختصر، دال‌های گفتمانی هفت نفر از علمای شیعه بررسی می‌شوند:

گفتمان آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی:

از منظر آیت‌الله سید علی حسینی سیستانی، تبعیت

نهفته است و با این تفسیر، بلا و سیله‌ای برای رسیدن انسان به سعادت و کمال است. از نظر آیت‌الله حسین وحید خراسانی، توجه توأمان به توصیه بزرگان دین (ائمه اطهار(ع) که اقوال و سنت شان به وسیله علمای اسلامی به جامعه منتقل می‌شود) و متخصصان امر بهداشت لازم است.

گفتمان آیت‌الله حسین نوری همدانی:

از منظر آیت‌الله حسین نوری همدانی، علت نزول بلا گناهان انسان‌ها است. راه عبور از این بلاها و کسب نعمت‌های الهی در توبه و بازگشت به مسیر الهی است. در واقع از نظر ایشان، گناهان و اعمال پسندیده ما زمینه بلا و نعمت الهی را فراهم می‌کنند. علاوه بر این، توجه به توصیه متخصصان امر بهداشت نیز ضروری است و در کنار آن نیز نباید از معنویات غفلت کرد.

گفتمان آیت‌الله موسی شبیری زنجانی:

توجه به اصول بهداشتی به همراه معنویت‌گرایی از جمله توصیه‌هایی است که علمای شیعه به شدت بر آن تأکید دارند. مجوز ندادن برای برگزاری مراسم غم و شادی به علت پیشگیری از بیماری کرونا نشان از همراهی و توجه بالا به امر بهداشت است. برخی از احکام نیز مثل کفن و دفن اموات با وجود اینکه باید صورت پذیرد، به دلیل ملاحظات بهداشتی، تغییراتی در نحوه این اعمال انجام می‌گیرد. در واقع احکام در اقتضاء و شرایط کرونایی تغییراتی در آنها صورت می‌گیرد.

گفتمان آیت‌الله محمد اسحاق فیاض:

پایبندی به توصیه‌های مسئولین امر بهداشت در داخل و خارج کشور و دوری از عملکرد غیر هماهنگ

با آنها موجب تسریع و تسهیل در امر مقابله با بیماری کرونا می‌شود. احکام اسلامی مثل روزه باید صورت گیرد؛ ولی این حکم در صورت خوف از ضرر جسمی و جانی به دلیل بیماری کرونا با تغییراتی همراه است. به بیان دیگر، ضرر جسمی و جانی در اسلام پذیرفتنی نیست و بر این اساس، احکام اسلامی نیز در صورت احتمال یا خوف از این ضرر جسمی و جانی با تغییراتی همراه می‌شود.

در نهایت، با جمع‌بندی دال‌های فراگفتمانی به چهار دال فراگفتمانی فراگیر در گفتمان علمای مدنظر تأکید شده است که بیان‌کننده نگاه کلان علمای مزبور به حل بحران کرونا است. این چهار دال فراگفتمانی فراگیر عبارت‌اند از:

- ۱- عمل به توصیه‌های بهداشتی؛
- ۲- دعا و توسل کردن؛
- ۳- گسترش فقه پویا؛
- ۴- حل مشکلات اجتماعی.

منابع

الف: کتاب

- ۱- قرآن مجید.
- ۲- بشیر، حسن، (۱۳۹۵)، دیپلماسی گفتمانی: تعامل سیاست، فرهنگ و ارتباطات، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق(ع).
- ۳- بشیر، حسن، (۱۳۹۵)، کاربرد تحلیل گفتمان در فهم منابع دینی، تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۴- سجودی، فرزانه، (۱۳۸۷)، نشانه‌شناسی کاربردی، تهران، نشر علم.
- ۵- سلطانی، علی‌اصغر، (۱۳۸۱)، قدرت گفتمان و زبان، تهران، نشر نی.
- ۶- گادپکانست، ویلیام بی، (۱۳۹۶)، نظریه پردازی

<http://javadi.esra.ir/>

۱۵- «توصیه‌های حضرت آیت‌الله

العظمی مکارم شیرازی برای مقابله با ویروس

کرونا»، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت آیت‌الله

العظمی مکارم شیرازی:

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=7&lid=0&mid=419345&CatID=-2>

۱۶- «پیام آیت‌الله العظمی مکارم

شیرازی پیرامون بیماری اخیر»، پایگاه اطلاع‌رسانی

دفتر حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی:

<https://makarem.ir/main.aspx?typeinfo=4&lid=0&mid=419377&CatID=30452>

۱۷- «پیام مرجع عالیقدر، حضرت

آیت‌الله العظمی نوری همدانی به مناسبت حلول

ماه شعبان المعظم و نکاتی پیرامون ویروس

منحوس کرونا». پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت

آیت‌الله العظمی نوری همدانی:

<https://noorihamedani.ir/post/view?id=9764>

۱۸- «پیام معظم له در پی شیوع

بیماری کرونا»، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حضرت

آیت‌الله العظمی نوری همدانی:

<http://www.pana.ir/news/1027609>

۱۹- «پاسخ‌های آیت‌الله شبیری

زنجانی به چند پرسش شرعی درباره کرونا»،

خبرگزاری پانا:

<http://www.pana.ir/news/1027609>

۲۰- «فوت دو نفر به دلیل ابتلا به

کرونا در قم»، خبرگزاری فارس:

<https://www.farsnews.ir/news/13981130001098/>

۲۱- «توصیه‌های آیت‌الله وحید

خراسانی برای رهایی از کرونا»، خبرگزاری

مشرق:

<https://www.mashreghnews.ir/news/1056321/>

۲۲- «توصیات دفتر معظم له در شهر

در باره ارتباطات میان فرهنگی، ج ۱، ترجمه

حسن بشیر و همکاران، تهران، دانشگاه امام

صادق(ع).

۷- محمدپور، احمد، (۱۳۹۷)، ضد روش: زمینه‌های

فلسفی و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی،

تهران، نشر لوگوس.

۸- یورگسن، ماریان و لوئیز فیلیس، (۱۳۸۹)، نظریه

و روش در تحلیل گفتمان، ترجمه هادی جلیلی،

تهران، نشر نی.

۹- دیولافوا، ژان، (۱۳۹۰) سفرنامه مادام دیولافوا،

ترجمه همایون فره وشی، تهران: دنیای کتاب.

۱۰- عنایت، عنایت، (۱۳۶۲) اندیشه سیاسی در اسلام

معاصر، ترجمه بهاء‌الدین خرمشاهی، تهران:

خوارزمی.

۱۱- حکیم، منذر، (۱۳۹۹) جامعه ما در اندیشه و آثار

شهید سید محمدباقر صدر(ره)، ترجمه مسعود

فکری، تهران، انتشارات سروش، چاپ اول.

ب: نشریه:

۱۲- بشیر، حسن و محسن امین، (۱۳۹۸)، «تحلیل

سخنرانی‌های حسن روحانی و داندل ترامپ در

مجمع عمومی سازمان ملل»، پژوهش‌های

راهبردی سیاست، شماره ۲۸، صص ۲۰۷-۲۳۸.

۱۳- لاکلا، ارنست، (۱۳۷۷)، «گفته‌مان»، ترجمه

حسینعلی نوذری، فصلنامه گفتمان، شماره صفر،

صص ۳۹-۵۳.

ج: سایت‌های اینترنتی:

۱۴- «پیام آیت‌الله العظمی جوادی

آملی به مناسبت فرا رسیدن نیمه شعبان (۱۴۴۱)»،

سایت پایگاه اطلاع‌رسانی اسراء (پایگاه

اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌الله جوادی آملی):

مقدس قم درباره بیماری (کرونا)، سایت رسمی
دفتر مرجع عالیقدر آقای سید علی حسینی
سیستانی:

<https://www.sistani.org/persian/archive/26387/>
۲۳- (۱۳۹۹/۰۱/۰۱)، «توصیه های مهم حضرت
آیت الله فیاض در خصوص مقابله با ویروس
کرونا»، سایت شفقتنا (پایگاه بین المللی
همکاری های خبری شیعه):

<https://fa.shafaqna.com/news/910378/>
۲۴- (۱۳۹۹/۰۱/۲۷)، «روزه در شرایط کرونایی؛ فتوای
حضرت آیت الله فیاض: ترک روزه صرفاً به دلیل
برخی توصیه های عمومی و بدون تحقق خوف
واقعی از ابتلا به کرونا جایز نیست»، سایت شفقتنا
(پایگاه بین المللی همکاری های خبری شیعه):

<https://fa.shafaqna.com/news/910378/>
۲۵- (۱۳۹۹/۶/۲)، «مجموعه آثار همایش امام خمینی
و قلمرو دین "کرامت انسان" (ج ۱۳): مصاحبه ها
و میزگردهای علمی»، سایت پرتال امام خمینی:
<http://en.imam-khomeini.ir/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی